

Esglésies amb campana de bomba d'aviació (darrera part)

Per acabar amb la presentació de les esglésies amb campana de bomba d'aviació, presentem l'antiga església de Santa Maria de Montargull i l'església romànica de Sant Martí de Collfred, ambdues situades dins del terme municipal d'Artesa de Segre, on antigament hi havia penjada una campana de bomba.

Santa Maria de Montargull (Artesa de Segre)

Aquesta església forma part del conjunt de temples construïts a l'època del barroc quan el monestir de Montserrat dominava el senyoriu d'Artesa de Segre. Avui la veiem a l'interior del poble voltada d'esbarzers i males herbes amb la volta esfondrada i els ornaments de la façana espoliats.

A la diada de la Festa Major del poble, en una data no esbrinada dels anys 1950, s'havia de celebrar l'ofici religiós com mana la tradició. Aquell any, Mn. Valentí, per un problema de darre-hora no va poder anar a Montargull a oficiar. La seva providencial absència va salvar, molt probablement, un bon nombre de víctimes, perquè aquell mateix dia la volta de l'església es va ensorrar quedant dretes les parets que encara avui se sostenen, tot i que a principis dels anys 1970 es varen espoliar

el rosetó i les dovelles característiques de les esglésies de l'època.

Amb la manca de temple per celebrar l'eucaristia es va habilitar una sala de l'edifici de les escoles per fer les misses fins que als anys 1980 es construï una nova església a la part baixa del poble.

La campana

Durant la guerra es varen fer caure les campanes de Montmagastre trencant-les a bocins. Aquestes campanes eren apreciades a Montargull perquè el so dels seus tocs arribava a aquesta població. A Montargull les van fer caure arrossegant-les amb cordes fins la carretera. L'ordre de despenjar-les la varen donar les autoritats sota l'amenaça de consell de guerra si no s'obeïa.

A l'antiga església de Santa Maria de Montargull, acabada la guerra s'hi penjà una campana de bomba d'aviació que hi romangué fins la destrucció del temple. Malauradament no ha estat possible trobar cap referència sobre la història d'aquest cap de bomba que feu les funcions de campana a aquest poble.

Dades posicionals:
Calibració GPS: 31 T ED50
x = 302050, y = 4648347
Latitud: N 41° 58' 44"
Longitud: E 1° 05' 37.78"
Altitud: 532 m.s.n.m.
Orientació: 260°

Sant Martí de Collfred (Artesa de Segre)

L'església de Sant Martí de Collfred, esmentada amb el nom llatí de *Chollofigido* en el document signat a Montmagastre el 16 de febrer del 1053 amb el que Arnau Mir de Tost i la seva esposa Arsenda fan donació de diverses esglésies al seu fill Guillem, és un temple romànic amb unes característiques ben singulars per la seva ubicació. Està format per una sola nau amb absis rodó i amida 5,55 x 15,90 metres, corresponent la seva construcció al segle XI.

L'any 1860 es va reformar l'església obrint l'entrada actual a ponent i

construint una capella al nord que havia estat dedicada a la Mare de Déu del Roser i on actualment s'hi venera Sant Sebastià, el qual, com a Anya i Vernet fou votat per la pesta. En aquesta època es va tapiar la porta original situada al costat meridional on, probablement i com a conseqüència de coincidir amb els temps en que es van prohibir els enterraments a l'interior de les esglésies, es construï el cementiri. En aquesta mateixa paret, prop de l'altar, hi ha una altra obertura tapiada de la qual es diu que era l'accés pels taüts al fossar.

Foto: J.M. Gavín (1967)

A l'interior hi trobem les imatges de

Sant Martí, patró del poble, presidint l'altar major i Sant Sebastià, com hem esmentat, encapçalant l'antiga capella del Roser. Una petita imatge de la pròpia Mare de Déu del Roser, regalada per la família Maluquer quan habitaven la Peixera, i la Mare de Déu dels Dolors en una petita capelleta formada per l'arc tapiat de l'antiga porta d'entrada a l'església, completen la iconografia d'aquesta església.

Però el motiu més característic el trobem a l'exterior, concretament a l'absis, en les mènsules que sostenen les bigues de fusta que suporten la teulada. Aquestes elements estan formats per cinc rodets, excepte en la que comparteix eix amb la finestra de l'absis que en té sis. En gairebé tots els rodets que tanquen el grup de cada mènsula, a més de tenir un diàmetre més gran, hi veiem esculpit a banda i banda un sexifoli, icona copiosament abundant en els gravats als edificis religiosos i civils de la nostra comarca. Aquest signe que simbolitza el cel, també el trobem dibuixat de forma més escadussera a la pica beneital a l'interior de l'església.

La utilització d'aquesta forma del

suport que subjecta la teulada no és pròpia de l'arquitectura del romànic català, es correspon a estils que es poden observar a diverses esglésies castellano-lleoneses dels segles X i XI. Una raresa que dona entitat a l'església de Sant Martí de Collfred.

Les darreres reformes es varen fer entre els anys 1990 i 1991, quan es va tirar l'envà que tapava l'absis i es llevà l'arrebossat que cobria les parets, tot i que en alguns casos es va haver de deixar, donat que la pedra que aflorava era petita i amb l'acció del descrostament es descomponia el mur.

També cal destacar d'aquesta església la làpida que cobreix la tomba situada al terra, al centre del temple, on s'hi llegeix: LLISENCIA DE D MARIANO AMBROSIO ARCI^E 19 DE DESEMBRE ANY 1783.

Com a tots els pobles de la comarca, a Collfred, a l'any 1964, s'hi celebraren les Santes Missions i ens ho testimonia una creu de fusta i una fotografia emmarcada disposada sobre l'altar de la capella del Roser amb aquest peu de foto:

Record de la Santa Missió predicada per el R. P. Manuel Esqué Montseny, C. M. F., essent rector-encarregat Mn. Manuel Masó, Pvre. Collfred, 15-23 de febrer del 1964.

La campana

Actualment als dos ulls del campanar de l'església de Collfred hi ha allotja-

des dues campanes, una de molt petita, que actualment està esquadada i ha perdut la sonoritat, i una altra de mides més convencionals.

L'església de Collfred, acabada la guerra, també va tenir la seva campana de bomba d'aviació. Aquesta campana correspon al tipus de bomba SD-50, és a dir, les de 50 kg anomenades antipersonals. És, doncs, una campana de les petites, amb la peculiaritat que, a diferència de les altres, en aquesta, a l'hora d'adobar-la per convertir-la en campana, s'hi va conservar part del cos del projectil, el que li dona un aspecte allargassat. A la base del tub que prolonga del cap de la bomba hom hi observa una obertura que es correspon a l'orifici on anava disposada l'espoleta elèctrica, la qual feia esclatar l'artefacte. Sembla doncs, que aquesta va ser una bomba que no va esclatar.

Aquesta bomba va ser trobada pel Sr. Josep Sabartés i Torres (1895-1978) en una de les seves finques prop de Collfred. El Sr. Sabartés, que fou alcalde d'aquest poble abans de la guerra civil va trobar tres o quatre obusos, un dels quals ha penjat del campanar una cinquantena d'anys i un altre resta guardat per la família.

Dades posicionals:
x = 343748, y = 4642390
Latitud: N 41° 55' 02.2"
Longitud: E 1° 06' 57"
Altitud: 349 m.s.n.m.
Orientació: 95°

Agraïments

Hem pogut explicar aquesta història sobre Montargull gràcies a l'aportació del Sr. Josep M. Marsà que ens ha explicat les seves vivències durant la guerra al seu poble. També em cal fer una referència especial al Sr. Alfred Farré, exalcalde de Montargull, que ens ha fet saber l'existència de l'antiga campana de bomba a l'església de Santa Maria i ens ha explicat la història de l'esfondrament d'aquest temple.

Pel que respecta a Collfred, he d'agrair doblement a la Sra. Josefina Sabartés per posar-me en contacte amb el Sr. Antoni Mallol i per les seves informacions sobre la campana de bomba trobada pel seu padrí, el Sr. Josep Sabartés.

Al Sr. Antoni Mallol li agraeixo la seva predisposició, les seves explicacions i l'haver-me obert les portes de l'església per fer les fotografies d'interior i de l'antiga campana. Des d'aquestes línies l'encoratjo en el comentari que em va fer de substituir l'actual campana esquerdada per l'antiga campana de bomba.

A en Josep M. Gavín per la cessió de la imatge de l'any 1967 de l'església de Collfred.

També, i fent referència a l'article publicat el mes anterior, em cal agrair al Sr. Antoni Aumedes Serra, a qui vaig identificar com a masover de la finca el Molí, per les aportacions d'informació sobre l'església de Montsonís on, a la seva època, va fer d'escolà.

Campanes de bomba a altres localitzacions

Malgrat la singularitat de la concentració de campanes de bomba d'aviació al nostre municipi i al seu redós, en el llarg del camí que hem recorregut fins al moment cercant informacions sobre el tema, ens han arribat informacions de l'existència d'algunes esglésies amb aquestes bombes als seus campanars.

És el cas que ens han comentat de Junyent, a l'Alt Urgell. També hem pogut localitzar bibliografia amb fotografia inclosa de l'ermita de Santa Magdalena a Ulldemolins. A València, a través de l'interessant uep del Gremi de Campaners Valencians, hi figura una

fitxa editada per Francesc Xavier Martín Noguera en la que es documenten, a l'església de Sant Pere Màrtir a Costur (Castelló), tres campanes de bomba, de les quals actualment, una fa les funcions de contrapès per al rellotge de l'església i les altres dues resten dipositades al terra del campanar. En Francesc X. Martín, especialista i estudiós del món de les campanes, reclama la seva protecció per formar part d'un futur museu sobre campanes a València i demana, a la vegada, la incoació d'expedient per incloure-les a l'Inventari General de Béns Mobles.

Molt probablement, encara se'ns escapa alguna església que gaudeixi d'aquesta peculiaritat. Malgrat que aquest sigui el darrer capítol d'aquesta sèrie, la feina no acaba aquí, ens queda molt camí per aprofundir sobre les campanes presentades, les esglésies que les alberguen i la recerca de ampliació de la catalogació de les que se'ns van presentant a mida que anem avançant en aquest estudi.

Epíleg

Va ser en el número del mes de d'agost de 2003 que iniciàvem aquest recorregut per les esglésies coronades amb una bomba per campana. Des de llavors, i amb un total de 13 capítols, hem intentat donar una visió prou ampla d'aquesta singularitat de la nostra comarca, complementada amb un recull de dades i d'anècdotes que calia compilar per perpetuar aquesta pàgina de la nostra història. Al llarg de l'elaboració d'aquest treball han estat moltes les experiències i sensacions viscudes que no haurien estat possibles si la capacitat resolutiva i la saviesa popular no haguessin substituït d'una manera tan enginyosa la manca de campanes als campanars dels respectius pobles.

Esperem que aquest recull de dades sobre les campanes estudiades hagi servit per valorar un aspecte més dels valuosos recursos històrics del nostre municipi.

Agraïments generals

A cada un dels articles publicats he necessitat esmentar i agrair a totes les persones que m'han ajudat a bastir aquest treball amb els seus coneixements. Tan-

mateix, però, hi ha moltes altres persones que sense ser les directament implicades en les troballes d'aquestes bombes han anat ajudant a que aquesta petita obra de recull es pogués tirar endavant i agafés la projecció que ha assolit.

D'entre elles em cal remerciar a la Sra. Josefina París, responsable de la Biblioteca d'Artesa de Segre, per la seva predisposició i paciència en facilitar-me el material dipositat en aquest centre.

A l'Eduard de Promovideo TV3/Artesa, per la seva confiança a l'hora de preparar i rodar els reportatges per als programes *Telenotícies Comarques* i *De Vacances* promocionant les campanes de bomba d'aviació d'Artesa de Segre.

A en Ramon Giribet per esperonar-me a presentar els treballs al Premi de Periodisme Pica d'Estat de la Diputació de Lleida on vàrem guanyar el premi al millor treball de Premsa Local.

A la revista *La Palanca* per facilitar-me l'espai a les seves pàgines per publicar aquesta feina de recerca.

A l'alcalde Domènec París per fer-me costat, desplaçant-se expressament a Lleida per a l'entrega de Premis Pica d'Estat.

A en Josep M. Gavín i al seu col·laborador Josep Sansalvador per la cessió de fotografies antigues de les esglésies treballades.

A en Ferran Sánchez i Agustí per indicacions diverses sobre la guerra i armament.

A l'Associació Cultural la Roureda per la seva permanent disposició a facilitar-me informacions diverses i per a la col·laboració que en general m'aporten desinteressadament.

A totes les persones anònimes, que han estat moltes, que en aquest treball m'han ajudat a trobar el camí per a localitzar als protagonistes d'aquestes històries.

A tots els lectors que m'han donat suport i, sobretot, a la meua família per suportar les meves dèries artesenques i les meves absències.

Bibliografia

ASSOCIACIÓ CULTURAL LA

ROUREDA, Butlletí. Núm: 2.- nov 1999 / 5.- feb 2000 / 9.- jun 2000 / 16.- gen 2001 / 19.- abr 2001 / 21.- jun 2001 / 34.- jul 2002 / 37 oct 2002 / 38.- nov 2002 / 50.- nov 2003.

AUTORS VARIS. *Catalunya Romànica.* Vol. XVII. La Noguera. Enciclopèdia Catalana. 1994.

AUTORS VARIS. *L'Escola del Camp i l'Arquitectura del Renaixement a Catalunya.* Fundació Caixa de Barcelona. 1990.

BARÓ i NOVAU, Anna. ESPAÑOL i SABATÉ, Antoni. GENÉ i ROSA, Joan Josep. GIRIBET i BONETA, Ramon. OLIVES i GIMÉNEZ. M. Pilar. *Descobrim Artesa de Segre.* Sortides per la Noguera 1. Consell comarcal de la Noguera. 1997.

BELLMUNT i FIGUERAS, Joan. *Fets, costums i llegendes de la Noguera.* Pagès editors. 1994.

BELLMUNT i FIGUERAS, Joan. *Devocions marianes populars a la Noguera.* Pagès editors. 2000.

BERTRAN i ROIGÉ, Prim. *El Santuari del Salgar.* Institut d'Estudis Ilerdencs. 1973.

BOIXAREU, Ramon (Traducció i presentació). *Viatge a Catalunya (1787)* Arthur Young. Garsineu edicions. 1993.

CASTELLS i SERRA, Jesús. *Martirilogi de l'Església d'Urgell.* Bisbat d'Urgell. 1975.

CATALA i ROCA, Pere. *Els castells catalans.* Editorial Dalmau. 1979.

COMABELLA, Francesc. PARÍS, Domènec. *Breu història de Baldomar* Treball inèdit. 1987.

COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae.* Joan Corominas. Curial edicions catalanes i "la Caixa". 1994.

GAVÍN, Josep M. *Inventari d'esglésies, volum 12. La Noguera.* Artestudi edicions. 1982.

GRAU, Ferran (recull). *AGUSTÍ BERNAUS, POESIES.* Pagès editors. 1993

LA PALANCA, revista. Núm.: 6 juny 1982 / 170.- mai 1996 / 225.- des 2000 / 227.- feb 2001 / 240 mar 2002 / 244 jul 2002 / 254.- mai-jun 2003.

LLADONOSA i PUJOL, Josep. *Historia Artesa de Segre i la seva comarca.* Ajuntament d'Artesa de Segre. 1990.

MADOZ, Pascual. *Diccionario geográfico, estadístico, histórico de España y de sus posesiones en ultramar.* 1845 – 1850.

MALUQUER, Joaquim. *Memòria amb figures.* Capítol dedicat a Folquer. Editorial Thassàlia, S.A. 1997.

MALUQUER DE MOTES i NICOLAU, Joan. *El poblament antic a la comarca de la Noguera.* Publicacions del Museu – Arxiu del Montsec d'Artesa de Segre. 1981.

MARSOL i CLUA, Rossend "Sicoris". *La ciutat dels tres castells.* Antologia poètica d'Artesa de Segre. 2000.

MARSOL i CLUA, Rossend "Sicoris". *A la llum del record.* Programes festa major d'Artesa de Segre. Anys 2001-2002.

ROCAFORT, Ceferí. *Geografia General de Catalunya* de Francesch Carreras y Candi. Vol. III.- Provincia de Lleyda. 1912 – 1918.

SALISI i CLOS, Josep Maria. *Les campanes de Verdú. Recerca històrica i etnomusicologia.* Revista Urtx núm. 14 Pàg. 59-81.

VIDAL, Vidal. *Les rutes de ponent. Vol. III. La porta del cel.* Pàg. 303-305 Virgili & Pagès, S. A. 1989.

VIDAL-VILASECA. *El romànic de la Noguera.* I. G. Ferré Olsina, S.A. Barcelona 1984.

www.artesadesegre.net